

УДК
ББК

Марія Новосад
(м. Івано-Франківськ, Україна)

НАРОДНА ТВОРЧИСТЬ ЯК УНІКАЛЬНЕ ЯВИЩЕ ГУЦУЛЬЩИНИ

Стаття присвячена дослідженню народної творчості Гуцульщини, що є неповторним, унікальним явищем в українській культурі. Розкрито специфічні мелоритми народних пісень: коломийки, голосіння, пісні-хроніки, які сформувалися в цьому регіоні.

Окреслено своєрідний оригінальний мелос весільно-обрядової пісні та пісень різдвяного циклу, які мають специфічне речитативне виконання.

Ключові слова: мелоритми, коломийки, голосіння, пісні-хроніки, речитатив.

Історія української культури в минулому складалася так, що не було сприятливих умов для розвитку професійного мистецтва. Його місце займала народна творчість, яка на тисячоліття випереджала письменство й стала найпершою ділянкою гуманітарних знань і досвіду людини в різних сферах її культурної діяльності.

Із фольклорного джерела черпали теми, мотиви, сюжети творці професійного мистецтва. Пошуки витоків народної творчості ведуть до скарбниці самобутніх пам'яток минулого, які склалися в процесі формування та розвитку основних рис побуту, звичаїв, обрядів і традицій українців. Їх вивчення та освоєння необхідне для збагачення сучасної української культури.

Важливим проявом активізації й підґрунтям у культурному піднесенні українського народу завжди були народні пісні, колядки, щедрівки, гаївки, які не вимагали технічного оснащення, побутували в уснопоетичній творчості, передавалися з уст в уста, набували змін, переробок і впливали на формування самоідентичності українців й вплили у світовий культурно-мистецький контекст.

Український народ створив велику кількість різноманітних обрядових пісень, колядок, багато з них виникли ще до появи християнства. Дослідники умовно поділяють колядки на декілька груп: за хліборобськими, мисливськими, весільними, казково-фантастичними та релігійними мотивами.

Проте всі вони виражають певне обрядодійство, в основі якого лежить величальна пісня-коляда, призначена для конкретної людини: господаря, господині, хлопця, дівчини, дитини.

Колядки споконвіку були невід'ємною часткою духовного життя українського народу. Свідченням цього є розмаїття їх жанрів і тематики. За мотивом звучання та жанровими ознаками дослідники вивчають побут, обряди, традиції українців, зокрема, гуцулів. Оскільки їх народна творчість зберегла унікальні форми автентичного мистецтва, не втратила самобутності, і сьогодні є предметом дослідження.

В.Шухевич зауважив: "Всім укладом свого життя, своїми нравами і звичаями гуцули відрізняються від своїх співвітчизників, що живуть у Карпатах. Зокрема, гуцульський костюм являє собою унікальне й видатне явище їх обряди, традиції, фольклор"¹.

Звісно, гуцульська коляда має унікальний характер і ритм виконання, своє "національне обличчя". Наприклад, коляда "В неділю рано" має особливу мелодіку звучання та стиль проведення, де, окрім співу, можуть виконуватися колядницькі ритуальні танці "Плес" або "Поровень", у яких танцюючі бажають господарям та їх рідним щастя, здоров'я й великих достатків у новому році. Якщо в господаря є бджоли, то їм колядники приділяють особливу увагу, навіть виконують спеціальні танці "Аби бджоли були веселі" або "Круглек на бджоли"².

Гуцульську коляду, як правило, виконують дванадцять чоловіків і музикант, що символізує дванадцять апостолів. Барвисті костюми колядників є свідченням етнографічного колориту Карпат.

Гуцули зберегли найстародавніші обряди щодо проведення свят різдвяного циклу. Немає сумніву, що саме відтворення сюжету про створення світу у величальній коляді “В неділю рано” сприяло виробленню естетичних кодексів світогляду гуцулів.

Якщо говорити про духовний внесок українського народу у світову культуру, то саме пісня є найпомітнішим і найбагатшим даром України, покладеним у світову скарбницю. Як зазначає І.Огієнко, “ознакою нашої культури й яскравої талановитості є пісня... Наші пісні – це тихий рай, це привабливі чари, ті чари, що всім світом признано за ними”³.

Можна стверджувати, що немає такого повороту людської долі, який би не оспівувався в пісні. Візьмімо історичні пісні, у них звучить неписана історія українського народу, героїчні й трагічні її сторінки, причому не переказані з літописною безпристрасністю, а виспівані емоційно, піднесено, схвалюючи опришків, відважних легенів Карпат.

Про проникнення українських народнопісенних мелодій у церковний спів писав І.Огієнко: “Прислухайтесь до Лаврського співу і ви там розпізнаєте мотиви народних пісень і наших козачих дум”⁴. Прикладом може послужити “Почаївський Богогласник” (1790 р.), який став енциклопедією українських духовних пісень, що мають народнопісенну ритмомелодіку. Необхідно відзначити той факт, що мотиви й мелодійність релігійних пісень – “Царю небесний”, “Бог предвічний”, “Боже Великий Єдиний” органічно пов’язані з мовою гуцулів і виконуються ними речитативом.

На думку Г.Нудьги, “пісня – це живе мистецтво, яке не може нейтралізувати чи паралізувати ніяка загроза”⁵.

Важливо підкреслити те, що значне місце в українській культурі належить пісням-хронікам, матеріалом для яких найчастіше служили випадки місцевого, суто побутового характеру. Пісні-хроніки відомі всім слов’янським народам. Про їх функціонування в Карпатському регіоні, у Галичині дізнаємося з літературно-мистецьких творів другої половини ХІХ – початку ХХ ст.

Найвиразніше мотиви пісень-хронік виявляємо в літературній творчості Ю.Федьковича (поема “Довбуш”), В.Стефаніка (новели “Новина”, “Стратився”, “Виводили з села”), І.Франка (драма “Украдене щастя”, сатира “Звірячий парламент”), Г.Хоткевича (драма “Довбуш”), М.Черемшини (новели “Село за війни”, “Село вигибає”).

Національної ознаки українській культурі надають календарно-обрядові пісні, які творилися й побутували в тісному зв’язку з трудовою діяльністю гуцулів. Вони супроводжували річний цикл сільськогосподарських робіт, звідси і їх назва – календарні пісні. Для розуміння їх суті важливим є те, що із часу свого становлення й функціонування вони возвеличували сили природи. Календарні пісні постійно доповнювалися драматичними діями, замовляннями, хороводами.

Тексти календарних пісень переважно мали магичне навантаження, саме горяни найбільше беззастережно вірили в магичну силу дії й слова. Таким чином, протягом багатьох століть тексти цих пісень залишалися незмінними. З розвитком суспільства календарна пісня дещо зазнає змін, проте її магична функція поступається місцем художньо-естетичній традиції, їх, в основному, використовують під час проведення молодіжних свят і розваг.

Українську культуру значно збагачували весільні пісні, найдавніший пласт яких генетично пов’язаний з обрядами й розкриває символіку обрядів і дій, підсилюючи їх

магічну функцію. Згодом весільні пісні доповнювалися текстом, що відбивав індивідуальну психологію наречених, і створювали настрій присутніх під час тієї чи іншої дії.

Зміст, композиція, характер мелодій легко вирізняли весільну пісню серед великої кількості обрядової лірики. З початку XIX – початку XX ст. на весіллі дедалі більше звучало ліричних і жартівливих пісень, які не мали безпосереднього зв'язку з обрядами. Музично-поетичне багатство та традиції весільної обрядовості займають вагомe місце в пісенній культурі Гуцульщини.

У гуцульському весіллі маємо досить багату структуру, тематичну та жанрову палітру пісенності й танців. Головне місце в ній посідає родинно-побутова лірика, пісні, що розкривають символіку окремих обрядів – вінкоплетіння, коровай, розчісування коси та вбирання молодої до шлюбу, повернення зі шлюбу, вітання молодих, приспівки за столом і до танцю, від'їзд з батьківського дому тощо.

За структурою пісні-замовляння, пісні-величання досить далекі від гумористично-сатиричних зразків і пісень суто дидактичного характеру, тому важко їх вважати утвореннями одного жанру. Однак вони органічно вписуються в родинний обряд весілля, розкриваючи всі грані й загальну семантику цієї важливої в житті людини події.

У гуцульському фольклорі відомі також жанри, які становлять собою складну систему внутрішньожанрових різновидів, для них властиві ідейна єдність, внутрішні зв'язки й взаємодія. Одним з таких жанрів є голосіння, що найбільш виразно підкреслюють національний колорит фольклору.

Голосіння побутує тільки як складова частина того чи іншого обряду або екстремальної життєвої ситуації. “Поза цим його функції та існування уявити в народному житті неможливо”⁶.

Слід зазначити, що народні голосіння відносять до родинно-обрядової творчості. У творенні їх бере участь тільки жіноцтво, вони характеризуються структурною стабільністю й високою художністю. Генетично голосіння сягають міфологічного мислення, в їх поезиці, образній системі збереглося чимало моментів, що йдуть від міфологічного сприйняття навколишнього світу.

У народній творчості визначають такі види голосінь, як похоронні, весільні, рекрутські. Вихідним моментом побутування жанру голосінь, тобто сферою його функціонування, має бути якийсь привід, сумна подія в житті людини або ж більш організаційно й структурно оформлена дія, якою є обряд.

Голосіння – жанр етнічний. Вони здебільшого творилися на Гуцульщині. Так, звернення до народних голосінь зустрічаємо в літературній творчості Марка Черемшини, який “дослівно вводив у текст народні голосіння і часто використовував ритмо-мелодійні інтонації плачів”⁷. У дусі народних плачів, сумних і трагічних сторінок життя гуцульського села написані ним новели “Карби”, “Грушка”, “Чічка”, “Марічку болить голова”, “Зрадник”, “Туга”.

Невід'ємну частину пісенної культури гуцулів становлять гумористично-сатиричні пісні-коломийки. Немає, мабуть, такої тематики стосовно соціально-побутового та творчого життя гуцулів, яка не була б відображена ними в піснях-коломийках.

Коломийки – це художні, словесні мініатюри зі специфічним розміром (14-складовий вірш) і малий жанр української народної пісні, у якій синтетично поєднані пісенно-поетичні й хореографічні елементи. Вони “універсальні за функціями, здатні виражати всю гаму людських почуттів, відбивати найскладніші моменти суспільного життя”⁸.

Тематика коломийок досить різноманітна, а “настрєвий діапазон, зазначає Г.Нудьга, обіймає всі нюанси людських переживань, всі реєстри людських почуттів – від

обурення соціальною неправдою до щирого співчуття, від дзвінкої радості до тихого смутку, від грізної ненависті до ніжного кохання”⁹.

Коломийковий розмір і римування використовували в літературній творчості письменники Галичини другої половини ХІХ – початку ХХ ст. І.Франко, Ю.Федькович, М.Черемшина, Л.Мартович, У.Кравченко, М.Підгірянка.

Коломийки широко використовують під час проведення родинно-побутових свят, обрядів. Як жанр пісенної культури коломийки досить поширені й сьогодні, вони входять у репертуар фольклорних колективів і відомих гумористів Прикарпаття (В.Пушкаря, М.Савчука, гумористичного театру “КУМ”).

Отже, природно-географічні та соціальні умови Гуцульщини сприяли розвитку самобутнього фольклору, який є невичерпним джерелом вивчення та популяризації нині. Позитивним є те, що кожного року проводиться фольклорно-етнографічний фестиваль Гуцульщини “Полонинське літо”, який став переконливим свідченням живучості носіїв гуцульських традицій і великої любові жителів цього краю до давніх культурних традицій своїх предків.

1. Сисов В. Голосіння. (Структура жанру. Система різновидів) / В. Сисов // Народна творчість та етнографія. – 1990. – № 5. – С. 71.
2. Воропай О. Звичаї нашого народу : етнографічний нарис / Олекса Воропай. – К., 1991. – Т. 1. – С. 87.
3. Огієнко Й. Українська культура / Й. Огієнко. – К., 1991. – С. 5.
4. Там само. – С. 6.
5. Нудьга Г. Українська дума і пісня в світі : у 2 кн. / Г. Нудьга. – Львів, 1997. – С. 39.
6. Сисов В. Голосіння. (Структура жанру. Система різновидів) / В. Сисов // Народна творчість та етнографія. – 1990. – № 5. – С. 47.
7. Грицюта М. Марко Черемшина і фольклор / М. Грицюта // Народна творчість та етнографія. – 1974. – № 3. – С. 74.
8. Нудьга Г. Слово і пісня. Дослідження / Г. Нудьга. – К., 1985. – С. 6.
9. Там само. – С. 9.

Марія Новосад

(г. Івано-Франковск, Україна)

Народное творчество как уникальное явление Гуцульщины

Статья посвящена исследованию народного творчества Гуцульщины, которое есть неповторимым уникальным явлением в украинской культуре. Рассмотрены специфические мелоритмы народных песен: коломыйки, голосения, песни-хроники, которые сформировались в этом регионе.

Очерчены характерные, оригинальные мелоды свадебно-обрядовой песни и песен рождественского цикла, которые имеют специфическое речитативное исполнение.

Ключевые слова: мелоритмы коломыйки, голосения, песни-хроники, речитатив.

Maria Novosad

(Ivano-Frankivsk, Ukraine)

The folk art as a unique phenomenon of Gutsulschina

The article is dedicated to the research of the national art of Gutsulschina which is unique phenomenon in Ukrainian culture. Specific melody of national songs are mentioned: kolomyjki, holosenia, songs-chronicle which were formed in this region.

Specific original melody of wedding-ritual song and Christmas songs, which have particular recitative performance.

Keywords: melody, kolomyjki, holosenia, songs-chronicle, recitative.